УДК 329.72:32.4 (477)
№ держреєстрації 0120U102098

Міністерство освіти і науки України
Науково-дослідний інститут
українознавства
(НДІУ)
01135, м. Київ, вул. Ісаакяна, 18;
тел. 236-01-28, факс 238-08-57; e-mail: ndiukr@gmail.com

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. директора
Науково-дослідного інституту
українознавства
_____
к.філос.н., проф. В. Г. Чернець
«20» січня 2023 р.

ЗВІТ
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ

«Концепт ідентичності українства в умовах соціокультурних трансформацій: загрози національній безпеці в гуманітарній сфері»
(заключний за 2020–2022 рр.)

Науковий керівний НДР,
кандидат історичних наук,
завідувачка відділу популяризації українознавства
та освітніх технологій **О. О. Газізова**

2023

Результати роботи розглянуті Вченою радою НДІУ
(протокол № 1 від 19 січня 2023 р.)

СПИСОК АВТОРІВ

завідувач відділу освітніх технологій та популяризації українознавства, к.і.н.	18.01.2023	О. О. Газізова

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПЕРЕЛІК ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Монографії:

1. Національна ідентичність в трансформаційних процесах: безпекові чинники та консолідація суспільства. Авторський колектив: О. Газізова, Т. Бевз, І. Краснодемська, С. Бойко, Ю. Шинкарик, О. Соболєва. К.: НДІУ, 2022. 306 с.

Наукові статті:

1. Бевз Т. Концепт ідентичності українства в умовах соціокультурних трансформацій: загрози національній безпеці в гуманітарній сфері (історіографія проблеми). *Українознавство.* 2020. №3 (76). С.178–200.
2. Бевз Т. Українська ідентичність і національна безпека у викликах сьогодення. *Українознавство*. 2020. № 4 (77). С 143–158.
3. Бойко С. Українська молодь і громадянське суспільство в умовах сучасних викликів. *Українознавчий альманах*. Вип. 27. С. 23–29.
4. Газізова О., Бойко С. Ціпко А., Бойко Т., Програма курсу за вибором «Українознавство» для 5-11 класів закладів загальної середньої освіти України. *Українознавство*. 2020. № 1 (74). С. 98–147.
5. Газізова О. Загрози національній безпеці в гуманітарній площині: ціннісно-смислові аспекти. *Українознавчий альманах*. Випуск 27. Київ: «Міленіум», 2020. С. 60–67.
6. Газізова О. Українознавчі пріоритети формування національно-культурної ідентичності учнівської молоді. *Українознавство.* 2020. № 4. С. 170–182.
7. Кононенко А.М. «Збереження власної ідентичності в діаспорі як механізм українського культурозбереження». *East European Scientific Journal* (Warsaw, Poland) #10(62), 2020 part 6, С. 21–26.
8. Кононенко А.М. «Формування національно-культурної ідентичності підростаючого покоління в умовах сучасних викликів та загроз» подано до

друку: East European Science Journal (Warsaw, Poland) #11(63), 2020 part 7. С. 54–61.

9. Бевз Т.А. Дезінформація як проблема національної безпеки: виклики сьогодення. Філософські, історіософські та педагогічні аспекти єдності українського суспільства: матеріали Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції (31 березня – 2 квітня 2021 року, м. Київ). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 356 с. С.91–99. http://iod.gov.ua/articles.php?article_id=28.
10. Бевз Т. Чинники політизації етнічності у контексті загроз національній безпеці України. *Українознавств*о. 2021. №3(80). С.29–47.
11. Бевз Т. Концептуалізація ідентичності українства в офіційному дискурсі. *Українознавство.* 2021. №4 (81). С.31–46.
12. Бойко С. Збереження національно-культурної ідентичності представниками української діаспори в освітній галузі в умовах суспільних змін та конфліктизаційних процесів сучасності. *Українознавчий альманах*, 2021. Вип. 28. С. 21–27. URL: https://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/view/397/382 (у співавторстві).
13. Бойко С. Соціальне партнерство з українською діаспорою в Австралії у розвитку освіти і науки крізь призму ідентифікаційної проблематики. *Становлення держави Австралія: здобутки та подолання проблем:* збірник наукових праць / за заг. ред. О. В. Зернецької / Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України». К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2021. С. 211–220.
14. Бойко С. Формування національно-культурної ідентичності українського суспільства: сучасні виклики і загрози. *Українознавчий альманах,* 2021. Вип. 29. С. 32–38.

15. Бойко С. Співробітництво як ефективна форма поширення українознавчих знань і збереження української ідентичності / Фундатор модерного українознавства-українолюбства. Збірник на пошану Петра Кононенка з нагоди 90-річчя. К., 2021.С. 165–175.
16. Газізова О. Державні пріоритети у збереження етнонаціональної ідентичності представниками української діаспори: освітній контент. Українознавчий альманах. Випуск 28. К.: «Міленіум», 2021, с. 34–39; http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Ukralm_2021_28_7
17. Газізова О. XIV Міжнародний конкурс з українознавства для учнів 8–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. *Українознавство*. №2(79), 2021 р. с. 177–199.
18. Газізова О. Державні підходи до формування національних цінностей української молоді: безпековий вимір. *Українознавчий альманах,* 2021. Випуск 29. К.: «Міленіум», 2021. С. 52–57.
19. Газізова О. Освіта як науково-практичний простір формування українознавчої концепції Петра Кононенка. / Фундатор модерного українознавства-українолюбства. Збірник на пошану Петра Кононенка з нагоди 90-річчя. К., 2021. С. 55–60.
20. Кононенко А. Культурно-смислові пріоритети української ідентичності, які становлять основу національного буття України. East European Scientific Journal # 1(65), 2021 23 с. 23–28 https://archive.eesa-journal.com/index.php/eesa/issue/view/20/49
21. Сцібан О. Взаємодія людини і природи на українському терені як форма сталого розвитку / Фундатор модерного українознавства-українолюбства. Збірник на пошану Петра Кононенка з нагоди 90-річчя. К., 2021. С. 198–203.

22. Бевз Т.А. Виклики і загрози українській ідентичності у дзеркалі російської пропаганди. Психологічні виміри культури, економіки, управління : Науковий журнал / [відповідальний редактор к. пс. н. Олег Лозинський]. Львів. Випуск 24, 2022. 112 с. https://znc.com.ua/ukr/news/2016/202203_psych.php?fbclid=IwAR0kSZ6nlldpwgmhT77FpylENye6559Mo0CmaWbkdeYAr120DR7WHAGJrWE (0,5 друк. арк.)

23. Бевз Т.А. Ідентичність, єдність та виклики сьогодення у контексті 30-річчя незалежності. Історія в нас і ми в історії: психологія історичної пам'яті : матеріали П'ятого круглого столу круглого столу (з міжнародною участю). Спецпроєкт «Історична нарація та її вплив на національну свідомість українців»; (25 жовтня 2021 р.). / наукова редакція О. В. Яремчук, В. М. Саєнка. К.: ІСПП НАПН України, 2021. С.136–144. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/ist-v-nas21.pdf

24. Бевз Т. Вплив глобалізації на утвердження національної ідентичності в умовах війни: виклики і загрози. *Українознавство.* 2022. №3. С. 8–26.

25. Бевз Т. Утвердження суб'єктності України та національної ідентичності в умовах повномасштабної війни РФ проти України. Проблеми цивілізаційної суб'єктності України: місія науки і освіти: матеріали Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 29 вересня – 1 жовтня 2022 року). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. 722 с. С.14–26. (0,8 друк. арк.). https://iod.gov.ua/content/events/37/vseukrayinska-mizhgaluzeva--naukovo-praktichna-onlayn-konferenciya-problemi-civilizaciynoyi-subyektnosti-ukrayini--misiya-nauki-i-osviti_publications.pdf?1669482762.7894

26. Бевз Т. Виклики і загрози українській ідентичності у дзеркалі російської пропаганди. Психологічні виміри культури, економіки, управління : Науковий журнал / [відповідальний редактор к. пс. н. Олег Лозинський]. Львів. Випуск 24, 2022. 112 с.

https://znc.com.ua/ukr/news/2016/202203_psych.php?fbclid=IwAR0kSZ6nlldpwgmhT77FpylENye6559Mo0CmaWbkdeYAr120DR7WHAGJrWE

27. Бойко С. Формування національної ідентичності української молоді в умовах російсько-української війни. Українознавчий альманах. Випуск 30. К.: «Міленіум», 2022. 148 с. С. 17-21.
28. Boiko S. (2022).The essence of the system of multilevel continuing education as a single educational space.*IJCSNS. International Journal of Computer Science and Network Security*, VOL.22 No.6, June 2022. 647 – 651(у співавторстві). https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/19914
29. Boiko S. (2022).European experience in implementing innovative educational technologies in the training of management specialists: current problems and prospects for improvement.*IJCSNS. International Journal of Computer Science and Network Security*, VOL.22 No.7, July 2022. 294-300 (у співавторстві).
30. Boiko S. (2022). Educational activities in the context of the realities of the information society: problems, prospects.WISDOM. 2022, 22 (2), P. 138-151. (у співавторстві), https://www.wisdomperiodical.com/index.php/wisdom/article/view/755
31. Газізова О. XV Міжнародний конкурс з українознавства для учнів 8–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. *Українознавство*. № 2, 2022 р. С. 164–194. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2022_2_12
32. Газізова О. ІІ Міжнародний конкурс для вчителів закладів загальної середньої освіти України та освітніх установ української діаспори «Українознавчі пріоритети освітнього процесу»). *Українознавство*. № 2, 2022 р. С. 195–234. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2022_2_13
33. Газізова О. Кримські татари в умовах інтеграції в український простір: освітній аспект. *Українознавство*. № 3(84), 2022 р. С. 200–215. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2022_3_13

34. Краснодемська І. Й., Фігурний Ю. С. Дослідник міждисциплінарності та наукового синтезу українознавства (до 85-річчя Ярослава Калакури). *Українознавство*. 2022. № 3(84). С. 224–248.
35. Iryna Krasnodemska. THE ROLE OF METROPOLITAN ANDREI SHEPTYTSKYI IN THE FORMATION OF UKRAINIAN NATIONAL IDENTITY. [Роль митрополита Андрея Шептицького у формуванні української національної ідентичності]. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. Volume 42, Issue 9 (2022). Pp. 53–82. https://digitalcommons.georgefox.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2395&context=ree
36. Соболєва О. Особливості масової міграції українців до країн Західної Європи після 24 лютого 2022 року. *Українознавство*. 2022. № 4(85). С. 220-229.
37. Шинкарик Ю. Світоглядно-формуючі впливи дитячої літератури в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Гуманітарні студії: історія та педагогіка. 2022. № 3. С. 102-119.

Тези:

1. Бойко С. М. Дослідно-експериментальна робота з упровадження українознавчих знань в освітній простір. Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук. Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 27–28 березня 2020 року). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2020. Ч. 2. С. 112–116. (у співавторстві).
2. Бойко С. Проблема ідентичності в сучасному дискурсі філософії освіти. Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти): Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-

практичної конференції (м. Львів, 25–26 вересня 2020 року). – Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2020. С. 72–75.

3. Бойко С. Діалог культур: впровадження навчальної програми для суботніх і недільних шкіл українського зарубіжжя «Я і Україна» за межами України. X Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik «Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht». X Міжнародна наукова Інтернет-конференція з україністики «Діалог мов – діалог культур. Україна і світ». München, 24–27 oktober 2019/Інститут слов'янської філології Університету Людвіга-Максиміліана. München, 2020. С. 480–491.
4. Газізова О. Українознавчі засади формування соціокультурних компетентностей учнівської молоді. Українознавчий вимір у сучасній науці: гуманітарний аспект: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції, 30 квітня 2020 р., м. Миколаїв. – Миколаїв : МНАУ, 2020. С. 31–33.
5. Газізова О. Методологічні підходи до викладання курсу «Українознавство» в умовах Нової української школи. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «WORLD SCIENCE: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS» 23–25 грудня 2020 р. Торонто, Канада. С. 263–272.
6. Бевз Т. Фейки як інструменти впливу в сучасному суспільстві. Громадянське суспільство VS громадянська освіта: Україна та світ. Науково-практична конференція в рамках проекту «Рябівські читання»та Днів науки НаУКМА-2021. 26 лютого 2021 року. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/20681.
7. Бевз Т. Політична еліта у викликах глобалізаційного світу. Збірка матеріалів Всеукраїнської наукової конференції «Україна як суспільство ризику» (м. Дніпро, 23 квітня 2021 року) / відповідальний за випуск проф. В. В. Кривошеїн. Дніпро: Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+», 2021. 168 с.

С.4–6. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/facults/2021%20Ukrajina_suspilstvo%20ryzyku.pdf .

8. Бевз Т. Реформаційні процеси в Україні у контексті глобалізаційних викликів сучасності. Трансформаційні процеси в Україні у контексті цивілізаційних і глобалізаційних викликів XXI ст.: матер. міжнар. наук.-практ. конф. Переяслав (Україна): Домбровська Я. М., 2021. 136 с. С. 18–22.
9. Бойко С. Педагогічні експерименти з національно-патріотичного і громадянського виховання учнівської молоді як складова механізму збереження національної ідентичності українства. *Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Маріуполь, 22 червня 2020 р.* Маріуполь: ДонДУУ, 2020. 275 с. С. 91–97.
10. Газізова О. Проблеми етнонаціональної ідентифікації кримчан в умовах анексії півострова. Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Маріуполь, 22 червня 2020 р. Маріуполь: ДонДУУ, 2020. 275 с. С. 7–12.
11. Газізова О. Збереження національно-культурної ідентичності представниками української діаспори: українознавчий контент. Українські громади за кордоном: нові точки відліку : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 22 квітня 2021 р. – Львів, 2021. С. 41–45.
12. Бойко С. Формування ціннісно-смислових пріоритетів української ідентичності в освітній сфері. Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Implementation of modern technologies in science», 20-23 грудня 2022 року, Варна, Болгарія. С. 332–336. Режим доступу: file:///C:/Users/38067/Downloads/Implementation-of-modern-technologies-in-science%20(1).pdf

13. Бевз Т. Концепт «єдності» українського суспільства в умовах російсько-української війни. Національний університет «Одеська юридична академія» «Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри» матеріали II міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 29 квітня 2022 р. м. Одеса С.5–10. http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/17452 (0,3 друк. арк.)
14. Бевз Т. Ідея «єдності» в дипломатичному дискурсі держави в умовах війни. Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної сфери сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи: зб. Матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, Тернопіль, 2-3 червня 2022 р. / під заг. ред.: О. Є. Гомотюк. Тернопіль: Університетська думка, 2022. 337 с. С. 296–298 (0,2 друк. арк.).
15. Бевз Т. Национальная идентичность в условиях глобализации. National identity in the conditions of globalization «Teoria și practica administrației publice», conferinţă ştiinţico-practice internaţionale (26; 2022; Chişinău). Teoria și practica administrației publice : Materialele ale Conferinţei ştiinţico-practice internaţionale, Ediţia a 26-a, 20 mai 2022 / comitetul organizatoric: Oleg Balan [et al.] ; comitetul științific: Oleg Balan [et al.]. Chişinău: AAP, 2022 (CEPUSM). 584. С.172–175. URL: http://aap.gov.md/files/conferinte/tpap22.pdf

Розділи монографій:

1. Бойко С. Етнокультурні процеси в Україні в кінці XX – на поч. XXI ст.: історіографія. Етнокультурні процеси в Україні у кінці XX – на поч. XXI ст.: колективна монографія. Київ: НДІУ, 2020.
2. Бойко С. Проблеми формування української етнічної ідентичності в сучасних умовах викликів і загроз. Етнокультурні процеси в Україні у кінці XX – на поч. XXI ст.: колективна монографія. Київ: НДІУ, 2020.

3. Газізова О. Зміни в системі ідентичностей внутрішньо переміщених осіб у процесі їх соціальної та етнокультурної інтеграції в нові територіальні громади. Етнокультурні процеси в Україні у кінці ХХ – на поч. ХХІ ст.: колективна монографія. Київ: НДІУ, 2020.

Інші публікації:

1. Методичні матеріали Міжнародного конкурсу для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів «Українознавчі пріоритети навчально-виховного процесу»: збірник конспектів уроків / Упоряд. Газізова О.О., Кононенко А. М., Бойко С.М., Науменко Л. Г. Київ: НДІУ, 2021. 337 с.
2. Газізова О. Рекомендації для проведення семінарів для вчителів з проблем впровадження українознавчих студій в умовах суспільно-політичних викликів (адаптації дітей-переселенців, особливості формування національної ідентичності у зоні конфлікту, інформаційній війні). Київ: НДІУ, 2021. 12 с.
3. Газізова О. Аналітична записка «Шляхи подолання конфліктів у процесі соціокультурної адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нові територіальні громади як фактор національної безпеки України». Київ: НДІУ, 2022. 10 с.
4. Газізова О., Кононенко А. Рекомендації з вивчення та дотримання законодавства України щодо охорони культурної спадщини в сучасному освітньому процесі Київ: НДІУ, 2022. 30 с.
5. Газізова О., Бойко С. Ціпко А., Бойко Т., Програма курсу за вибором «Українознавство» для 5-11 класів закладів загальної середньої освіти України. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-facultativ/2020/09/Prohrama%20Urayinoznavstvo%205-11.pdf

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР: 39 с.

Об’єкт дослідження – соціокультурні процеси в Україні та за кордоном як фактор збереження національної ідентичності.

Предмет дослідження – ціннісно-смислові пріоритети української спільноти в умовах соціокультурних трансформацій в Україні та за кордоном.

Мета роботи – здійснити комплексне дослідження, спрямоване на обґрунтування теоретичних основ вивчення розвитку національної ідентичності, виявлення проблем формування української ідентичності, пов’язаних як з потребою окреслення ціннісно-смислового наповнення, так і з ризиками інформаційного, політичного та воєнного протистояння.

Методи дослідження. Метод комплексного аналізу та усноісторичний (комплекс польових методів: (включеного спостереження), історично-порівняльний, системний аналіз, метод соціолінгвістики та наративного аналізу. Застосовується метод контент-аналізу, що дозволяє здійснювати медіа-дослідження задля виявлення перекрученої (фейкової) інформації.

Результати та їх новизна: Дослідження спрямоване на виявлення гуманітарних проблем українського суспільства в умовах війни, узагальнення інформації про вплив соціокультурних трансформацій, нестабільності в суспільстві на процес формування ідентичності українства, виділення засад захисту української ідентичності та ідентичностей національних меншин.

У процесі дослідження сформульовано засадничо важливі підходи до пошуку механізмів долання конфлікту ідентичностей та творення єдиної соціокультурної платформи національного розвитку в Україні, розроблення українознавчої концептології осмислення та інтерпретації ідентичності українства у зв’язку з ризиками для всієї української спільноти: воєнними діями і злочинами на території України, гуманітарною кризою, інформаційною війною, активними міграційними процесами. Визначено головні загрози, які

російська агресія становить як для національного суверенітету, так і для забезпечення відповідно до європейських стандартів прав кожного громадянина України. Одним із практичних виявів результатів дослідження є оновлення змістових напрямків українознавчого контенту в шкільних дисциплінах, розробка методичних матеріалів курсу «Українознавство» для середньої школи.

Ступінь впровадження. результати НДР висвітлені в колективній монографії «Національна ідентичність в трансформаційних процесах: безпекові чинники та консолідація суспільства», 37 публікаціях у фахових виданнях, 15 матеріалах конференцій, збірці методичних матеріалів Міжнародного конкурсу для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів «Українознавчі пріоритети навчально-виховного процесу», програмі курсу за вибором «Українознавство» для 5-11 класів закладів загальної середньої освіти України, аналітичних матеріалах, апробовані під час численних наукових конференцій та просвітницькій діяльності виконавців теми, 2-х методичних рекомендаціях для вчителів закладів загальної середньої освіти..

Рекомендації щодо використання результатів роботи. Результати НДР можуть бути використані при розробці стратегії державної гуманітарної політики та національного законодавства у зв’язку з викликами, загрозами і небезпеками сучасності, у системі освіти при розробці планів та навчальних програм з українознавства, історії України та інших гуманітарних дисциплін, при підготовці монографій, підручників та посібників з українознавства.

Ключові слова і поняття. Національна ідентичність, культуротворення, національна безпека, соціокультурні трансформації, цінності, українознавство, інформаційна агресія, гуманітарний простір, колективна пам’ять, українське суспільство, вимушені переселення, освіта.

Зміст

Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів 16

Вступ..... 17

Суть звіту з НДР «Концепт ідентичності українства в умовах соціокультурних трансформацій: загрози національній безпеці в гуманітарній сфері» 19

Висновки 34

Рекомендації ……..... 38

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

НДІУ – Науково-дослідний інститут українознавства

НДР – науково-дослідна робота

АРК – Автономна Республіка Крим

ВПО – внутрішньо переміщені особи

ООС – операція Об'єднаних сил

р. – рік

ВСТУП

Збройна агресія РФ у 2014 р., внаслідок якої було анексовано АРК та окуповано окремі райони Донецької та Луганської областей, актуалізувала роль засобів «м'якої» сили для досягнення воєнно-політичних та зовнішньополітичних цілей. У ході гібридної війни проти України РФ у свідомості населення окремих регіонів був створений сприятливий ґрунт для поширення антиукраїнських, сепаратистських настроїв, що поставило на перший план серед пріоритетів гуманітарної безпеки держави політику формування національних ціннісно-смислових ідентитетів українського суспільства, відновлення історичної пам'яті, загальнонаціонального історичного наративу.

У дослідженні визначений концептуальний базис ціннісних домінант українських державних та культурних ідентитетів в умовах соціальних зрушень, воєнних дій та ціннісної кризи та виявлення загроз національної безпеки в гуманітарній площині в умовах війни, узагальнення інформації про вплив соціокультурних трансформацій, нестабільності в суспільстві на процес формування ідентичності українства, виділення засад захисту української ідентичності, зокрема в культурно-освітньому середовищі.

Мета проєкту – дослідження трансформацій ідентичності українства в умовах соціокультурних викликів та безпекових загроз.

Дослідження передбачає аналіз та вивчення питань, що стосуються проблем формування української ідентичності, пов'язаних як з потребою окреслення ціннісно-смислового наповнення, так і з ризиками інформаційного, політичного та воєнного протистояння. Питання формування національної ідентичності українства в умовах соціальних зрушень, воєнних дій та ціннісної кризи набуває особливого змістового наповнення, адже актуалізація історико-культурного спадку та етнонаціональних процесів накладається на аксіологічно

неоднорідний та фрагментарний сучасний соціокультурний простір. Реакції держави у безпековому вимірі вимагає факт конструювання фейкових ідентичностей та підживлення сепаратистських тенденцій в регіонах України, як елемент гібридної війни. Складність формування національної ідентичності в тому, що вона має увібрати суспільні, економічні, політичні та культурні ознаки єдності, репрезентувати національний простір, не заперечуючи права відтворення інших ідентичностей. Окремою темою дослідження є необхідність формування власної політики історичної пам’яті як основи національної ідентичності. Проблемою регіонів є консервація радянських міфів, пов’язаних з «величчю» минулого та нівелювання трагічних і героїчних сторінок власного народу. У цьому аспекті увага науковців зосереджена на проблемі дисциплінарної реактуалізації українознавства в контексті сучасних наукових викликів як вагомого чинника творення української ідентичності.

СУТЬ ЗВІТУ

Концепт ідентичності українства в умовах соціокультурних трансформацій: загрози національній безпеці в гуманітарній сфері

При виконанні проєкту зосереджено увагу на комплексі гуманітарних проблем українського суспільства в умовах війни, виявленні безпекових вимірів ціннісно-смислового наповнення ідентичності українства, пов'язаних з ризиками інформаційного, політичного та воєнного протистояння, виділенні засад захисту української ідентичності в Україні та за кордоном.

У процесі дослідження проведений моніторинг мовного, національно-патріотичного та освітнього законодавства щодо сприяння формуванню національної ідентичності, узагальнено інформацію про вплив соціокультурних трансформацій та змін в українській системі освіти і виховання на процес формування національної ідентичності особистості в умовах російсько-української війни (2014–2022 років).

Під час роботи над темою було узагальнено інформацію про безпекові загрози ідентичності українства, здійснено збір даних про інформаційні вкидання неправдивої інформації та їхній вплив на коливання ідентичності, визначено проблемне поле українського культуротворення в процесі формування української ідентичності в освітньому просторі України та зарубіжжя.

Наукова тема «Концепт ідентичності українства в умовах соціокультурних трансформацій: загрози національній безпеці в гуманітарній сфері» є комплексним науковим дослідженням, яке здійснювали науковці з різних галузей знань. У дослідницьку групу ввійшли історики (Газізова О.,

Бевз Т., Краснодемська І., Соболєва О.), філософи (Бойко С., Кононенко А., Сцібан О.).

Важливим напрямком дослідження стало оновлення змістових напрямків українознавчого контенту в шкільних дисциплінах. Концептуалізація діяльнісного підходу молоді до національно-патріотичного виховання. Супровідною роботою є співпраця з навчальними закладами України та діаспори, проведення тематичних круглих столів та семінарів та анкетування в різних регіонах України, Міжнародного конкурсу з українознавства для учнів 8-11 класів закладів загальної середньої освіти.

Наукова тема «Концепт ідентичності українства в умовах соціальних трансформації: загрози національній безпеці в гуманітарній сфері» глобальна за своїм масштабом, предметним полем та постановкою завдань. Ускладнює ситуацію й те, що концепт «ідентичність», який є предметом нашого дослідження, по-перше, просто «ошаленів від надмірного вживання»; по-друге, це феномен, що постійно ускладнюється», по-третє, як прагнення до ідентичності надалі змінюватиме карту світу. Зазначимо, що недостатній рівень сформованості загальнонаціональної ідентичності призводив до посилення загроз для національної безпеки країни, серед яких: криза легітимності політичних інститутів; посилення сепаратизму та розшарування українського суспільства; десуверенізація; конфлікт політичних інтересів; низький рівень розвитку політичної культури та суспільства загалом.

Дослідження концепту ідентичності здійснювалося за допомогою аналізу офіційних документів держави, проектів концепцій загальнонаціональної ідентичності та результатів соціологічних досліджень. Для аналізу джерельної бази ми виділили кілька груп, які розкривають еволюцію концепту ідентичності українства упродовж досліджуваного періоду: 1) офіційні документи (Конституція, закони, укази, розпорядження, концепції, стратегії, програми) державних органів влади щодо національної безпеки; 2) послання президентів

України до Верховної Ради України (включаючи аналітичні та експертні доповіді Національного інституту стратегічних досліджень до послань президентів України); 3) національні доктрини і стратегії розвитку освіти та концепції національно-патріотичного виховання; 4) проєкти концепцій формування загальнонаціональної ідентичності; 5) соціологічні дослідження щодо питань ідентичності українства.

Т. Бевз, акцентувала увагу на дослідженні безпекових загроз ідентичності українства, що передбачає узагальнення інформації про безпекові загрози ідентичності українства, збір даних про інформаційні вкидання неправдивої інформації та його вплив на коливання ідентичності, за допомогою контент-аналізу виявлення закономірності між формуванням смислових пріоритетів ідентичності українства та інформаційним дискурсом (від національно-патріотичних заходів до спотворення та викривлення інформації) з метою посилення національної безпеки, виділення засад захисту української ідентичності, сконцентрувавши увагу на вивчені дезінформації, фейкової інформації, неправдивої інформації.

Визначено, що дезінформація є однією з ключових загроз національної безпеки України. Загрози національним інтересам України різко загострилися в усіх сферах. Проаналізувавши лише окремі питання, пов’язані з дезінформацією, щодо державності України, виборчих кампанії та боротьби з COVID-19, можемо стверджувати, що вони були проблемами національної безпеки. Найреальнішим інструментом боротьби з дезінформацією може бути фіксація фактів, заперечення неправдивої інформації, а також аргументована дискусія. Проблема протидії інформаційній війні та дезінформації вимагає скоординованих зусиль усіх державних органів, парламенту та громадянського суспільства.

Дослідниця зазначає, що ідеї ідентичності українства, національної єдності та консолідації суспільства досить виразно простежуються у

концепціях, стратегіях національної безпеки України. Йдеться про зміцнення національної єдності та гарантування територіальної цілісності, здатності держави і суспільства давати адекватні відповіді на внутрішні і зовнішні виклики. В офіційних документах акцентується увага на захищеності державного суверенітету та територіальної цілісності, зміцненні національної єдності та консолідації українського суспільства, попередженні загроз національній безпеці в гуманітарній сфері, утвердженні в усіх сферах української мови як одного з найважливіших чинників національної самобутності українського народу, збереження національної ідентичності в умовах глобалізаційних викликів. Державна політика захисту української мови є питанням національної безпеки та національно-патріотичного виховання українців. Важливим чинником конструювання загальної ідентичності, ідентифікаційного простору виступає державна політика, закріплена в законодавчих актах, насамперед у концепціях, стратегіях, доктринах. Ідентичність має значний консолідаційний потенціал і є складною конструкцією, яка включає низку чинників, зокрема етнічних, культурних, територіальних, політичних, економічних, юридичних та інших. Формування загальнонаціональної ідентичності має стати пріоритетним завданням Української держави

В умовах глобальних викликів та загроз в етнічній ідентичності активізується політичний ресурс. Наявність в етнічній ідентичності політичного потенціалу сприяє виникненню конфліктів та становить загрозу національній безпеці України. Бевз Т. окреслює чинники політизації етнічності: поширення недостовірної інформації про радикальні вимоги територіальної автономії від імені «національних меншин», деструктивна роль політиків, які позиціонували себе як лобістів інтересів національних меншин, етнічне підприємництво, етнічні політичні партії, наявність подвійного громадянства, фейкові новини, неправдива інформація та ін. Доведено, що окремі чинники політизації

етнічності становлять загрозу для національної безпеки країни. Визначено, що етнічна ідентичність є дієвим інструментом як для консолідації, так і деконсолідації етнічних груп та має свою політичну суб'єктність. Доведено, що у процесі децентралізації представники всіх етнонаціональних спільнот добре сприймають один одного і конфліктів на етнічному ґрунті не виникає. Однак через недостатню обізнаність людей про особливості і перспективи реформи місцевого самоврядування політики, особливо місцеві, розігрують «етнічну карту» у власних інтересах окремі чинники політизації етнічності становлять загрозу для національної безпеки країни. Понад те, розбіжності в етнополітичній самоідентифікації населення регіонів можуть стати основою для втручання сусідніх держав у внутрішні справи України. Прикладом такої підривної політики є політизація етнічності, стимулювання громадян України до отримання паспортів іноземної держави.

Бевз Т. акцентує увага на тому, що ідея національної єдності або, як частіше прийнято називати у вітчизняній історичній літературі, "соборності" одночасно є умовою і засобом формування новочасної української національної ідентичності. В умовах війни єдність – це потужна зброя. Зараз, як ніколи, необхідно стояти пліч-о-пліч і не дати ворогу здолати незламний дух і волю незалежної нації. Держава – це не тільки територія. І її могутність – це не лише цифри у звітах. Сила країни – в єдності українських земель, а сила народу – в єдності людей. Формування сучасної національної ідентичності українства відбувається супроти активної фази нав'язування чужої ідентичності, спроб розколу та фрагментації. Важливими компонентами ідентичності стають історія (суспільна пам'ять), культура (цінності, світогляд) і дискурс (інформація), що пізнаються і набуваються через соціальні взаємодії.

В Україні в умовах воєнної агресії РФ та інформаційно-психологічного впливу, нав'язуванні чужої ідентичності відбуваються активні зміни у суспільній свідомості, у системі цінностей, ідеалів та поширенні патріотичних

настроїв. Важливу роль в цьому процесі відіграють законодавчі ініціативи, спрямовані на посиленні національних ціннісно-смислових ідентитетів українського суспільства. У дослідженні Газізової О. актуалізується увага на визначенні пріоритетів державної політики у сфері національно-патріотичного виховання учнівської молоді шляхом формування української ідентичності на основі національних цінностей українського народу. Попри очевидні здобутки української влади, виявлено проблемні зони аксіологічних вимірів державної безпеки, зокрема в ідеологічному протистоянні в умовах гібридної війни, державницьким підходам до формування патріотичного контенту в інформаційній сфері, викладових українознавчих практиках сучасної освіти, підтримці українського шкільництва за кордоном тощо. Також визначено недостатню присутність гуманітарної складової у стратегічних документах із національної безпеки України. Зважаючи на це, необхідним бачиться ухвалення Стратегії української гуманітарної політики, метою якої буде формування єдиного підходу органів державної влади до проблем національного ціннісно-смислового наповнення гуманітарного простору України як важливого консолідуючого чинника розвитку українства, подолання стереотипів та пропагандистських міфів, інформаційної агресії РФ. Важливим є внесення змін до Закону України «Про національну безпеку

Таким чином, сьогодні важливим є розроблення та впровадження цілісної загальнодержавної політики в сфері національно-патріотичного виховання учнівської молоді, системний характер формування української ідентичності на основі національних цінностей українського народу, у тому числі завдяки роботі координаційних рад з питань національно-патріотичного виховання при місцевих держадміністраціях, центрів національно-патріотичного виховання, підсилення українознавчої складової освітнього процесу, впровадження різнорівневої системи навчання педагогів та молодіжних лідерів.

О. Газізова акцентує увагу на особливостях змін в системі формування національної ідентичності в Україні та за кордоном, розкриття векторів та суперечностей формування національної ідентичності у зв'язку з міграційними процесами та їх вплив на соціокультурні процеси в суспільстві, визначення ціннісно-смислових домінант українських державних та культурних ідентитетів, спрямованих на реінтеграцію окупованих інформаційних просторів.

Важливою підставою подальшого збереження українства в Україні та за кордоном є субстанційно-духовні надбання й етнонаціональні традиційні виміри, які становлять основу національного буття України та дозволяють відчувати постійний зв'язок з Батьківщиною. Українство за кордоном є важливим елементом політики нашої держави, адже від того, наскільки українська влада усвідомлює значимість закордонних діаспор та свою відповідальність перед закордонним українством безпосередньо залежить утвердження національних інтересів України на міжнародній арені. Відсутність системної роботи української влади із захисту інтересів своїх співвітчизників за кордоном, дієвої підтримки культурно-освітніх осередків та культурно-інформаційних проєктів посилює процес асиміляції закордонних діаспор. Зокрема, сьогодні фактично відсутні навчальні підручники та посібники для шкіл українознавства за кордоном. Це є суттєвою проблемою для вчителів, які змушені адаптувати малопридатні для закордоння підручники, рекомендовані МОН для використовування в закладах освіти України. Через брак державної підтримки і забезпечення українського освітнього процесу за кордоном вчительська спільнота намагається шляхом консолідації зусиль самостійно шукати шляхи виходу з цієї ситуації. Зроблено акцент, на тому, що українство за кордоном є важливим елементом політики нашої держави, адже від того, наскільки українська влада усвідомлює значимість закордонних діаспор та свою відповідальність перед закордонним українством безпосередньо залежить утвердження національних інтересів України на міжнародній арені. Відсутність

системної роботи української влади із захисту інтересів своїх співвітчизників за кордоном, дієвої підтримки культурно-освітніх осередків та культурно-інформаційних проєктів посилює процес асиміляції закордонних діаспор.

У межах нашої проблематики особливого значення набуває вивчення питання масової міграції українців. З 24 лютого 2022 року, коли Російська Федерація розв'язала повномасштабну війну і вторглася на українські території з кількох напрямків, Україна зіткнулася з найбільшою міграційною кризою від часів Другої світової війни. Понад третина українців вимушені були залишили свої домівки. Для Західної Європи ці події також спричинили найбільшу міграційну кризу, починаючи з середини XX століття. Соболєва О. відзначає, що в цьому аспекті важливим є питання встановлення намірів повернення на Батьківщину. Адже зворотна міграція буде впливати на повоєнний розвиток України. Важливим фактором є той факт, що переважна більшість жінок з неповнолітніми дітьми вимушені були залишити в Україні своїх чоловіків. Більшість сімей після припинення дії військового стану і заборони на перетин кордону для чоловіків намагатиметься об'єднатися. Головне питання полягатиме в тому, яка тенденція переважатиме: чи повернення жінок з дітьми додому, чи, навпаки, переїзд чоловіків до своїх дружин за кордон.

Національно-культурна ідентичність представників української діаспори завдяки відкритості своєї структури до змін, може стати основою культурної трансформації сучасної духовності на засадах поваги до особистості й співпричетності до європейської культурної динаміки. Цей процес культурного становлення через ідентифікацію та культурну трансформацію ідентичності можна досліджувати у діалектичному зв'язку з цивілізаційним розвитком, еволюціонуванням культур через глобалізацію та глокалізацію. Збереження національно-культурної ідентичності представників української діаспори має опиратися на: історичну правду, історичну пам'ять, національні ідеали, національну гідність, національну самосвідомість, патріотизм та враховувати

зовнішні й внутрішні чинники, які безпосередньо впливають на зазначені процеси. Бойко С. окреслює шляхи збереження національно-культурної ідентичності представників української діаспори через стратегічну та безпекову парадигми, із включенням різнорівневої взаємодії когнітивних смислів.

Окрему увагу авторка приділяє ролі національно-культурної ідентичності та аналізові когнітивного виміру в умовах гібридних конфліктів. Сьогодні криза національно-культурної ідентичності фіксується як на рівні окремої особистості/соціальних груп, так і в межах всього українського суспільства. Така обставина ускладнює розвиток ефективного міжкультурного діалогу в українському суспільстві, розмиває систему цінностей і норм в суспільній життєдіяльності в країні. Вагомим є і те, що пошук і збереження власної автентичності є актуальним не лише для України, а й для всіх націй і країн світу, особливо на території пограниччя.

Важливим аспектом дослідження Бойко С. є формування смислових пріоритетів ідентичності українства в освітньому просторі, що передбачає виділення проблем українського культуротворення в процесі формування української ідентичності, в оновленні змістових напрямків українознавчого контенту в шкільних дисциплінах, визначенні критеріїв оцінювання та дослідження сформованості національної ідентичності учнівської молоді як чинника культуротворення сучасного українського суспільства.

Дослідниця акцентує увагу на концептуальних засадах формування національно-культурної ідентичності українського суспільства в сучасних умовах конфлікту мов та ідентичностей. Особливу увагу приділено такому процесу як розмивання національно-культурної ідентичності, який призвів до створення у певної частини населення України «подвійної ідентичності» (української та радянської) з пріоритетним впливом чинників соціально-економічного характеру. Особливу увагу приділено ролі національної культурної спадщини у формуванні національно-культурної ідентичності, яка

відіграє головну роль у становленні самобутності й суб'єктності українського суспільства та Української держави. Звернено увагу на формування національно-культурної ідентичності українського суспільства з точки зору забезпечення національної безпеки України, що є особливо актуальним в умовах тих змін і викликів, які виникли в епоху глобалізації. Розкрито загрозу деструктивного впливу російського чинника на гуманітарний простір України, яка виявляється у тому, що українське суспільство опинилося перед низкою гуманітарних викликів та небезпек, таких як загроза державному суверенітету та територіальній цілісності держави, поширення антиукраїнських та сепаратистських настроїв, культурна та політична дезорієнтація і, як наслідок, – криза національно-культурної ідентичності.

Нова освітянська парадигма має забезпечити не просте відтворення цінностей, а створити можливості для вільного вибору їх особистістю, яка навчається та виховується, пізнає світ навколо себе і досліджує український. При цьому стратегічними завданнями освітнього процесу визначаються: науково-педагогічне забезпечення утвердження гармонії між національними й загальнолюдськими цінностями, розвиток почуття відповідальності за збереження національних традицій, культурних надбань, реалізації ідеї «діалогу культур», збереження національної ідентичності, уміння поєднувати особисті інтереси з родинними, колективними, суспільними і державними.

Виявлення проблемних зон культурно-ціннісного характеру в процесі формування української ідентичності відображено в науковому доробку А. Кононенко. Дослідниця акцентує увану на культурозберігаючих процесах та динаміці культуротворення для відтворення національної ідентичності, узагальнення досвіду збереження етнонаціональної ідентичності представниками української діаспори, концептуалізацію діяльнісного підходу молоді до національно-патріотичного виховання. Важливою підставою подальшого відтворення українства в Україні та за кордоном є субстанційно-

духовні надбання й етнонаціональні традиційні виміри, які становлять основу національного буття України та дозволяють відчувати постійний зв'язок з Батьківщиною.

Одним із важливих напрямів національно-патріотичного виховання в умовах сучасних викликів і загроз та підняття патріотичних настроїв у суспільстві є книговидання про війну. Книги про війну уже займають чільне місце в сучасній українській художній літературі, з кожним роком їх стає все більше і більше, і дитяче книговидання цьому не виняток. Бо війна – це історія, яка «пишеться» на сучасному етапі. І сучасні діти є її очевидцями. Тому книговидання для дітей, як стверджує Шинкарик Ю., дасть змогу пояснити і зрозуміти поняття війни, жертовності та інших чеснот захисника нашої країни, сформувати в уяві його образ. Оскільки війна триває в режимі реального часу, дітям стане зрозуміло, чому певні причини приводять до відповідних наслідків. Адже зображення цього означає їх важливість і справжність у боротьбі за незалежність України. В Україні все частіше ми маємо змогу купувати якісну дитячу літературу завдяки присутності на книжковому ринку великих і відомих видавництв таких як: «Видавництво Старого Лева», «Артбукс», «Балтія-Друк», «Джура», «Віват», «Ранок» і ін., видана література яких містить чималу кількість позицій на тему війни, АТО, Майдану.

У науковому доробку Краснодемської І.Й. розглянуто осмислення феноменів «нація», «етнос» «народ», ключових проблем українського етногенезу, творення української нації, держави, духовного життя українського народу, зв'язків зі світом, сучасного та майбутнього ученими української діаспори О. Бочковським, Н. Григоріївим, Д. Донцовим, С. Дністрянським, О. Кульчицьким, Ю. Липою, В. Липинським, І. Мірчуком, С. Рудницьким, В. Старосольським, С. Шелухіним, М. Шлемкевичем та іншим, з'ясування в них ключових проблем етногенезу, творення української нації, держави, духовного життя українського нрароду, зв'язків зі світом, сучасного та майбутнього, а

також з'ясування особливостей українського характеру та ідентичності, їх виразу в українській міфології та історії. Проаналізовано життєвий шлях і творчий доробок відомого українознавця, історіографа, джерелознавця, архівознавця, Я. Калакури, який відзначає в цьому році свій восьмидесятип'ятилітній ювілей. Висвітлено внесок вченого в різні напрями українознавчої науки, зокрема в розробку теоретико-методологічних засад та понятійно-термінологічного інструментарію українознавства, проблем історичного джерелознавства, спеціальних історичних дисциплін, архівознавства та архівного менеджменту, у створення посібників, підручників з цих питань та дисциплін. Розкрито роль вченого у протидії антиукраїнським силам, передусім Російській Федерації, заперечити самобутність українського народу як державно-політичної й етнокультурної реальності, спробам заручитися аргументами історії для легітимації та виправдовування окупаційно-геноцидної війни проти України, за допомогою зброї повернути її до так званої «великої історичної Росії» та «русского мира».

Краснодемською І. досліджено основні державницькі ідеї, погляди громадсько-політичного, церковного діяча, митрополита Андрея Шептицького, зокрема його внесок у боротьбу за утвердження незалежної, соборної української держави. З'ясовано вплив діяльності митрополита як ієрарха греко-католицької церкви на українське національно-духовне відродження України кінця XIX – першої половини XX ст., надійне підґрунтя якому заклали його екуменічні ідеї. Відтворено судження А. Шептицького про необхідні передумови побудови сильної незалежної України, його уявлення про реформування органів державної влади, церкви, освітніх закладів. Висвітлено бачення митрополитом ролі Української греко-католицької церкви у процесі становлення української державності. Встановлено, що підтримка державницьких інтересів українського народу базувалася на співпраці з центристськими та правими політичними партіями Галичини. В результаті

аналізу пастирських послань А. Шептицького можна зробити висновок, що він заклав підвалини національної політичної культури, чітко окреслив поняття патріотизму, принципи громадського та політичного служіння, вказуючи на їх відповідність християнській етнічній традиції. Охарактеризовано думки митрополита про вплив релігії на процес формування національної ідентичності українського народу та про необхідність формування в Україні єдиної помісної церкви.

Сцібан О. розкриває питання взаємодії людини і природи на українському терені як форми сталого розвитку. Одним із напрямів досліджень українознавства є вивчення взаємодії людини і природного середовища. Це зумовлено основоположною роллю природи для формування самого народу, його ідентичності та оригінального світогляду. Чинниками такої взаємодії були з одного боку наявне природне середовище, а з іншого ментальна сторона народу, тобто усвідомлення себе у природі, і рівень розвитку виробничих сил, тобто технологій природокористування. Це дає розуміння тисячолітньої тяглості стратегії сталого природокористування на українських землях і відповідно готовності українського народу до подальшого його розвитку. На сьогодні розвиток продуктивних сил людства зумовив перехід від інноваційного типу природокористування до ноосферного, або інформаційно-конструктивістського типу, коли «дедалі зростаюча кількість діяльної людності зайнята «ноосферною» працею, наснаженою людським рзумом і ним же організованою». Наслідком цього є виникнення нових форм відносин людини і природи, і український народ з актуалізованими знаннями про власне розмаїття форм природокористування у минулому може зробити вагомий вклад у сталий розвиток світової цивілізації у майбутньому.

Таким чином, агресивні дії Російської Федерації є хоч і головним, але не єдиним викликом, що позначаються на розвиткові українських ідентифікаційних практик. Після Революції гідності з’явилися нові виклики, які

пов’язані з потребою одночасного здійснення низки невідкладних суспільних реформ в умовах обмеження ресурсів на їх проведення. Ця обставина нерідко негативним чином позначається, зокрема, на соціо-економічних ідентичностях в українському суспільстві, стримуючи модернізацію його соціальної структури. Варто враховувати і складні завдання щодо утвердження українського характеру Української держави, формування в ній повноцінного українського національно-культурного середовища, у тому числі шляхом піднесення ролі й престижу української мови, яка є найголовнішим маркером як етнічної, так і національної ідентичності українського суспільства. Джерелом загроз незалежності України, її суверенітету і демократії залишається недостатня ефективність державних органів, що ускладнює вироблення і реалізацію ефективної політики.

Підсумовуючи, зазначимо, що концепт ідентичності громадян України присутній у переважній більшості документів, які були досліджені. Простежуються певні тенденції, пов’язані з концептом ідентичності, викликані зовнішніми та внутрішніми чинниками в умовах сучасних виеликів і загроз. І в цьому важлива роль має належати спільній ідентичності українства, адже функцією національної ідентичності є загальносуспільна консолідація усіх громадян України. Водночас концепт ідентичності досить повільно імплементується у законодавчі та нормативно-правові акти. Аналіз офіційних документів, проектів, концепцій загальнонаціональної ідентичності громадян України та результатів соціологічних опитувань доводить необхідність формування загальнонаціональної ідентичності, яка має стати пріоритетним завданням Української держави. Довгострокова, цілеспрямована й комплексна державна політика з формування спільної громадянської ідентичності має бути вироблена в Україні, розв’язання існуючих проблем у цій сфері потребують узгоджених зусиль. Законодавча діяльність має бути спрямована на зміцнення спільної ідентичності громадян України.

У процесі дослідження сформульовано засадничо важливі підходи до пошуку механізмів долання конфлікту ідентичностей та творення єдиної соціокультурної платформи національного розвитку в Україні, розроблення українознавчої концептології осмислення та інтерпретації ідентичності українства у зв’язку з ризиками для всієї української спільноти: воєнними діями і злочинами на території України, гуманітарною кризою, інформаційною війною, активними міграційними процесами. Визначено головні загрози, які російська агресія становить як для національного суверенітету, так і для забезпечення відповідно до європейських стандартів прав кожного громадянина України.

ВИСНОВКИ

1. Виконання наукової теми «Концепт ідентичності українства в умовах соціокультурних трансформацій: загрози національній безпеці в гуманітарній сфері» повністю виконано, відповідно до мети і завдань проєкту.
2. Дослідження концепту ідентичності здійснювалося за допомогою аналізу офіційних документів держави, проєктів концепцій щодо загальнонаціональної ідентичності, соціологічних досліджень. Для аналізу джерельної бази ми виділили кілька груп, які розкривають еволюцію концепту ідентичності українства упродовж досліджуваного періоду: 1) офіційні документи (Конституція, закони, укази, розпорядження, концепції, стратегії, програми) державних органів влади щодо національної безпеки; 2) послання президентів України до Верховної Ради України (включаючи аналітичні та експертні доповіді Національного інституту стратегічних досліджень до послань президентів України); 3) національні доктрини і стратегії розвитку освіти та концепції національно-патріотичного виховання; 4) проекти концепцій формування загальнонаціональної ідентичності; 5) соціологічні дослідження щодо питань ідентичності українства.
3. Аналіз джерельної бази показав, що концепт ідентичності громадян України присутній у переважній більшості документів, які були досліджені. Простежуються певні тенденції, пов’язані з концептом ідентичності, викликані зовнішніми та внутрішніми чинниками. Водночас концепт ідентичності досить повільно імплементується у законодавчі та нормативно-правові акти. Аналіз офіційних документів, проєктів, концепцій загальнонаціональної ідентичності громадян України та результатів соціологічних опитувань доводить необхідність формування

загальнонаціональної ідентичності, яка має стати пріоритетним завданням Української держави.

4. Результати роботи висвітлені в колективній монографії, 37 публікаціях у фахових виданнях, 15 матеріалах конференцій, збірці методичних матеріалів Міжнародного конкурсу для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів «Українознавчі пріоритети навчально-виховного процесу», анлітиних матеріалах, апробовані під час численних наукових конференцій та просвітницькій діяльності виконавців теми, 2-х методичних рекомендаціях для вчителів закладів загальної середньої освіти. а також під час виступів перед різними аудиторіями під час участі у публічних заходах.
5. У напрацюваннях виконавців теми розкрито різні аспекти формування концепту ідентичності українства в умовах сучасних викликів та загроз: дослідження процесу формування національної ідентичності в Україні та за кордоном, розкриття векторів та суперечностей формування національної ідентичності, визначення ціннісно-смислових домінант українських державних та культурних ідентитетів, спрямованих на реінтеграцію окупованих інформаційних просторів.
6. У фокусі уваги дослідників – узагальнення інформації про безпекові загрози ідентичності українства, збір даних про інформаційні вкидання неправдивої інформації та їхній вплив на коливання ідентичності, визначення проблем українського культуротворення в процесі формування української ідентичності в освітньому просторі України та зарубіжжя
7. Важливим аспектом дослідження стала систематизація знань про різні прояви ідентичності в освітньому процесі, що передбачає здійснення аналізу сучасних досліджень, спрямованих на розкриття освіти як складової соціального механізму виживання людства і збереження національної ідентичності, дослідження аксіологічної цінності освіти; пошуку нових моделей освіти, зокрема актуалізацію українознавчої складової освітнього

процесу, концептуалізацію діяльнісного підходу до національно-патріотичного виховання молоді.

8. Визначено, що в умовах глобальних викликів та загроз в етнічній ідентичності активізується політичний ресурс. Чинниками політизації етнічності виступають: поширення недостовірної інформації про радикальні вимоги територіальної автономії від імені «національних меншин», деструктивна роль політиків, які позиціонували себе як лобістів інтересів національних меншин, етнічні політичні партії, наявність подвійного громадянства, етнічне підприємництво. Окремі чинники політизації етнічності становлять загрозу для національної безпеки країни. Понад те, розбіжності в етнополітичній самоідентифікації населення регіонів можуть стати основою для втручання сусідніх держав у внутрішні справи України.
9. Визначено, що ідея національної єдності або, як частіше прийнято називати у вітчизняній історичній літературі, «соборності» одночасно є умовою і засобом формування новочасної української національної ідентичності. В умовах війни єдність – це потужна зброя і зараз, як ніколи, необхідно стояти пліч-о-пліч і не дати ворогу здолати незламний дух і волю незалежної нації.
10. Теоретичною новизною дослідження є визначення ризиків національної безпеки у зв’язку з дезінформацією та фейками як інструментами впливу в сучасному суспільств на стан визначення смислових ідентитетів, окреслення ризиків етнонаціональних конфліктів у порубіжних територіях, особливостей формування національної ідентичності у зоні конфлікту.
11. Дезінформація стала серйозним інструментом гібридної війни. Проаналізувавши лише окремі питання, пов’язані з дезінформацією, щодо державності України, виборчих кампанії та боротьби з COVID-19, можемо стверджувати, що вони були проблемами національної безпеки. Найреальнішим інструментом боротьби з дезінформацією може бути фіксація фактів, заперечення неправдивої інформації, а також аргументована

дискусія. Проблема протидії інформаційній війні та дезінформації вимагає скоординованих зусиль усіх державних органів, парламенту та громадянського суспільства.

12. Доведено, що формування сучасної національної ідентичності українства відбувається супроти активної фази нав’язування чужої ідентичності, спроб розколу та фрагментації. Важливими компонентами ідентичності стають історія (суспільна пам’ять), культура (цінності, світогляд) і дискурс (інформація), що пізнаються і набуваються через соціальні взаємодії.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Результати наукових студій, здобуті під час аналізу безпекових вимірів ціннісно-смислового наповнення ідентичності українства в умовах сучасних викликів і загроз, будуть важливими при розробці державної стратегій деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій та розв'язанні актуальних завдань сучасного суспільного розвитку України, вироблення узагальнень щодо наповнення інформаційної політики в державі засобами протидії інформаційній війні та сприяння формування української ідентичності методами державного регулювання та засобами громадянського суспільства. Їх можуть використовувати державні структури, громадські об'єднання, волонтерські організації, а також соціологи, політологи, історики та фахівці з інших суміжних галузей науки:

• при розробці стратегії формування державної гуманітарної політики та конкретизації національного законодавства у зв'язку з викликами, загрозами і небезпеками, які постають перед сучасною Україною;

• у системі освіти та виховання, при розробці планів та навчальних програм спеціалістів та магістрів з українознавства, міжнародних відносин, історії України, журналістики у ВНЗ;

• у процесі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації управлінських та педагогічних кадрів, фахівців в галузі ЗМІ та PRтехнологій; • в органах державної влади (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Адміністрація Президента України), які законодавчо визначають і практично реалізують гуманітарну політику України;

• в органах державної влади, які займаються захистом національної безпеки (РНБО, СБУ) та представляють країну у світовому співтоваристві (МЗС);

• при підготовці методичних рекомендацій щодо організації навчально-виховного процесу в ЗНЗ та ВНЗ;

• при розробці тематичних планів науково-дослідних робіт та підготовці дисертаційних досліджень;

• при підготовці публікацій у вітчизняних виданнях та у фахових виданнях Департаменту атестації кадрів МОНУ;

• при підготовці монографій, підручників та посібників з українознавства.